

Recenze

могли стать и выражением политической дистанции, вида сверху и снизу на хаотичную, парадоксальную реальность.

Я тоже не вполне уверен в том, же автор приняла во внимание все релевантные моменты, т. е. авторов и произведения, из сферы западнославянских литератур или, с другой стороны, что, может быть, не учитывала такие транзитивные явления, как, например, квазипостмодернизм Михала Вивега; об этом см. между прочим, в наших статьях *Lekce tvůrčího psaní a kvázipostmodernistická poetika Michala Viewegha*. Stil 4, Beograd 2005, с. 303–313; *Quasipostmodernistyczny świat Michala Viewegha*. In: *Literatury słowiańskie po roku 1989. Nowe zjawiska, tendencje, perspektywy*. Tom I. Transformacja. Pod redakcją Haliny Janaszek-Ivaničkovéj. ELIPSA, Warszawa 2005, с. 81–88. *Postmodernism and Quasipostmodernism (Michal Viewegh)*. *Neohelicon. Acta Comparationis Litterarum Universarum*. Akadémiai Kiadó, Springer, 2006, tomus XXXIII, fasciculus 2, Decemner, с. 37–44).

Автор тем не менее демонстрирует хорошие знания специальной литературы предмета на нескольких языках, явление, которое именно в сфере литературоведческой славистики сейчас редко встречается; способность сравнительного, жанрового, поэтологического и ареального видения постмодернистской прозы бросается в глаза, являясь, несомненно, самой положительной чертой книги, которая представляет собой серьезный вклад в изучение новейшего этапа развития славянских литератур в общем и русской в особенности с точки зрения их истории и теории.

Иво Поспишил

BRNĚNSKÁ STUDIE O RUSKÉM ROMÁNU

Pospíšil, I.: *Ruský román znovu navštívený. Historie, uzlové body vývoje, teorie a mezinárodní souvislosti: Od počátků k výhledu do současnosti*. Nadace Universitas. Edice Scientia. Brno 2005.

Poslední kniha Iva Pospíšila *Ruský román znovu navštívený* je dokladem myšlenkové návaznosti na neustále se prohlubující mnohaleté autorovo badatelské úsilí o ruském románu. (např. *Ruská románová kronika* 1983, *Ruský román* 1998). Na druhé straně je kniha zaměřena k tématům, která byla autorem již dříve opracována sborníkovými studiemi a konferenčními diskusemi a v monografickém celku pak tyto izolované sondy vypovídají o širokém románovém kontextu ruské estetiky.

Již ve vstupní studii (Některé obecné genologické aspekty) je zdůrazněna myšlenka, že ve světě postmoderní kultury, v němž ambivalentní pluralitní periferní kontexty nepředpokládají status „centra“, může působit genologie jako jistý stabilizující a vyvažující prvek mezi tendencí k normovanosti a tendencí k bezbřehé destrukci, transformaci a uvolněnosti. Jistě by se tento pohled dal rozšířit na celkový tlak diachronní osy a jejich formálních zřetelů. Tendence k rozšiřování genologického půdorysu se promítá do koncepce integrované žánrové typologie jako oboru spojujícího sociálněvědní hlediska s hledisky

filologickými a obecně kulturními. Autorova koncepce „textového prolnutí“ zabraňuje, aby zaměření na nadhled „dění v areálu“ nemohlo potlačit bádání o tom, co je na literatuře nejzajímavější – tedy zájem o vnímání slovesného artefaktu z hlediska jeho specifické vlastnosti, která ho odlišuje od jiných lidských aktivit.

Úvodní kapitoly odlišují především k románovému žánru, a to k románu obecně, speciálně pak k ruskému románu v kontextu románu světového. Tento ústřední genologický problém je vnímán z hlediska jeho vývoje a různých teoretických přístupů. Jsou podány různé pohledy na proměnu typologie a morfologie románu ve vývojové linii žánru. V ruském románu autor zaměřil pozornost na jev, který byl nazván prae-post efekt (nebo prae-post paradox). Na ruském materiálu je prokázáno, že určitý jev je transformován do jistého estetického prostředí jako by nedokonale. Výsledný efekt se potom jeví nejen jako vývojová přefáze, ale také jako postfáze – jako originální estetická inovace. Autor však nejví zájem pouze o jevy a díla všeobecně známá, ale své pojetí estetických vlivů sleduje na dílech, které obvykle nejsou v centru badatelské pozornosti. Díla stojící jako by na periférii vývojové románové řady mohou diachronní souvislosti nasvítit z poněkud jiného úhlu, než jsou tradiční pohledy. Obecné zákonitosti proměny uměleckého tvaru jsou mnohdy daleko více zřetelnější právě v dílech zastíněných silným souhvězdím všeobecně uznávaných uměleckých vrcholů. Pospíšilův osobitý úhel pohledu je zřetelný: o to více sympatický je zájem a suverénní vhled do širokého evropského a světového spektra sekundární literárněvědné rusistické a slavistické produkce.

V Pospíšilově textu však zdaleka nejde jen o periferní jevy, i když je zájem o ně velmi zřetelný. Imponují výklady klíčových děl Puškinových, Gogolových (Mrtvé duše), Dostojevského. Vedle drobných postřehů např. o „vertepovitosti“ (loutkovitosti) Gogolových obrazů a jejich odvozenosti z ukrajinské travestijní heroikomiky, jsou podány soustředěné pohledy na místo Puškinova románu, resp. směřování k románu (zejména pak Evžena Oněgina) ve vývoji evropského románu. Vedle zájmu o román 19. stol. Pospíšil věnuje značnou pozornost románu 20. stol. Jeho postřehy a celková interpretace Bitovova Puškinova domu vzbudila zaslouženou pozornost – nejde však jen o výklady, mám na mysli celkové metodologické uchopení Bitovova textu.

Rovněž pak přitahují pozornost pasáže o gotickém románu a jeho souvislosti s psychologickým románem. Výborné jsou postřehy o tendenci ruské prózy k dualitnímu napětí statického, deskriptivního románu a didaktického modelu, a především pak o permanentním konfliktu mezi dramatickými a stacionárními strukturami v ruské literatuře. I když se těmto tendencím autor věnuje od začátku 80. let, do obecného povědomí se nedostaly. Mnohdy by právě tyto závěry o dramatických a stacionárních strukturách vyřešily nadšené, ale nekonečné diskuse na mnohých rusistických konferencích. Někdy se zdá, že se čeští rusisté velmi málo navzájem čtou. A je to škoda. Rusistická produkce není zas tak obsáhlá.

Další studie promýšlejí některé hrany díla Dostojevského, Tolstého a Čechova, a v případě 2. pol. 19. stol., pro Pospíšila příznačně, Nikolaje Semjonoviče Leskova.

Nakonec bych chtěl zdůraznit ještě jedno pozitivum Pospíšilova textu, a to jazykovou přesnost a vytříbenost. A všichni víme, že nejde o samozřejmost zase tak běžnou. Snad jen malou ukázkou: „*Ruský román završuje toto pnutí ruské literatury mezi poetikou události a popisů, mezi děmonským usilováním a modelováním a plynutím vesmíru, jehož je člověk součástí. Literatura vyjadřuje obecnější rozpor mezi vyhraněností lidského individua, jeho snahou o samostatnost a samotu (známá ruská slova využívají někdejší blahodárné ruské diglosie - „*единение*“ a „*одиночество*“ vyjadřují toto pnutí zcela názorně), a touhou*

Recenze

začlenit se do širšího biologického, druhového, snad i kosmického těla. S tím úzce souvisí jak tendence kolektivistická, tedy ponechat věci plynout, tak individualistická, modelovací, démonská, tedy věci tvořit, resp. vytvářet si iluzi jejich stvoření tak, aby svět byl pro jedince snesitelnější a smysluplnější.“ S. 82–83.

Zdeněk Pechal

NOVÝ SLOVNÍK RUSKO-ČESKÝCH LITERÁRNÍCH VZTAHŮ

Miroslav Zahrádka a kol. (Zdena Dostálová, Vladimír Kostřica, Květuše Lepilová, Dušan Žváček, Zdenka Vychodilová, Miluša Bubeníková, Zdenka Matyášová, Oldřich Richterek, Radka Hříbková, Ivana Ryčlová, Jiří Klapka, Ctirad Kučera): *Slovník rusko-českých literárních vztahů.* Oftis, Ústí nad Orlicí 25008, 320 s., ISBN 978-80-7405-005-3

Každé literárněvědné lexikografické dílo je svým způsobem důležité, zvláště to, které se týká komparativních, vztahových oblastí. Rusko-české literární vztahy jsou podstatnou součástí české literatury a českého kulturního povědomí, ať se to někomu líbí nebo nelíbí; bez nich si nedovedeme vývoj české novodobé literatury od 19. století po současnost příliš představit: ruské působení je často deklarativní nebo alespoň zřetelné, ještě častěji však skryté, náznakové, aluzivní – to se týká zejména vývoje posledních desetiletí. Proto nové, opravené, upravené a doplněné vydání původního Malého slovníku rusko-českých vztahů (Lidové nakladatelství, Praha 1986) pod názvem **Slovník rusko-českých literárních vztahů**, jenž vychází v rámci grantu UK v Praze a týká se zejména překladů, ale také kritických reflexí, lze uvítat. Zejména bych ocenil práci M. Zahrádky i to, že navázal na činnost všech tehdejších spoluautorů. K charakteristice první podoby slovníku odkazují k Zahrádkovu úvodu: je zřejmé, že nejde jen o faktografické doplnění, ale také například o uvedení jmen skutečných překladatelů některých děl, kteří bylo tehdy “pokryti” svými kolegy, o autory patřící k ruské emigraci různých vln nebo k opozičním, tedy v té době nepublikovatelným. S určitými rozpaky čtu partie o situaci ruské literatury u nás v různých obdobích a poměrech. Jsou to informace v podstatě přesné – například když jde o uvádění neruských národních literatur tehdejšího SSSR do našeho prostoru (o to se zasloužili zvláště někteří jedinci, mimo jiné tehdejší odeonští redaktori Kamil Chrobák, Vladimír Novotný, redaktorky tehdejšího Lidového nakladatelství Hana Štěpánková, Jana Mertinová a další; podrobněji rozebírat zásluhy N. Slabihoudové nebo V. Macury pokud jde o estonskou literaturu nebo V. A. Černého pokud jde o gruzínskou a ovšem další a další by bylo asi zbytečné). Myslím však, že ani v této podobě neodpovídá výklad zcela skutečnosti: víme přece, že ani v případě současnější recepce ruské literatury u nás nešlo a nejde pouze o trh, že všechno se u nás vždy důsledně a často účelově ideologizuje, vše musí mít a má výrazný politický aspekt, vše se zároveň vztahuje k osobnostem, které se procesu recepce účastní: